

جایگاه زن در مدیریت اجتماعی با تکیه بر سیره حضرت زینب

شکوفه آهنگرکانی^۱

چکیده

مدیریت اجتماعی، عبارت از به کارگیری منابع انسانی و مادی در هدایت گروهی جهت دستیابی به اهداف مشترک آن گروه می‌باشد. یکی از مسائل چالش برانگیز در جوامع مختلف در طول تاریخ، حضور زن در عرصه‌ی اجتماع و مدیریت بوده است. در اسلام زنانی مانند حضرت زینب ضمن حفظ حریم زنانه‌ی خود، توانستند مدیریت گروه و نیز مدیریت زنان و مردان عصر خود را به تصویر بکشند، به گونه‌ای که شکست حقیقی دشمن را بر همگان در طول تاریخ آشکار سازند. پژوهش حاضر به روش توصیفی-تحلیلی با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و با هدف تبیین جایگاه زن در مدیریت اجتماعی بر طبق سیره حضرت زینب (س) انجام گرفته، تا در فضای کنونی جامعه که شبهات زیادی پیرامون عدم ارزش گذاری زن در اسلام مطرح می‌شود، مشخص کند زنان اسلامی در مدیریت جامعه بسیار اثر گذار هستند. و در پایان به این نتیجه رسیده است که زنان قدرتمند با حفظ حریم عفاف خود مانند حضرت زینب (س)، می‌توانند عهده داره نایل شدن به اهدافی شوند که حتی مردان، به دلیل شرایط خاص آن اجتماع امکان حضور و انجام وظایف را نخواهند داشت. این پژوهش به این سوال پاسخ می‌دهد که جایگاه زن در مدیریت اجتماعی بنابر سیره‌ی حضرت زینب چیست؟

کلیدواژه: مدیریت اجتماعی-جایگاه زن-حضرت زینب(س)

^۱. طلبه سطح ۲ حوزه علمیه خاوران الزهرا(س)

مدیریت در لغت به معنای هماهنگ کردن، علم و هنر را متشکل کردن، رهبری و کنترل فعالیت‌های دسته جمعی به منظور تامین اهداف مشترک خاصی است. و اجتماعی کلمه‌ای منصوب به اجتماع به معنای گرد آمدن با دیگران، لذت بردن از همراهی با دیگران می‌باشد. بنابراین مدیریت اجتماعی یعنی هماهنگ کردن با رهبری و کنترل فعالیت‌های گروهی با منافع مشترک به منظور تامین اهداف مشترک گروه. مدیریت، به ویژه مدیریت اجتماعی نیازمند قدرت نرم می‌باشد. قدرت نرم صرفاً توانایی انجام کار یا توانایی کسب نتایج دلخواه نیست، بلکه عبارت است از توانایی شکل یا تغییر دادن ترجیحات و اولویت‌های دیگران، تا بر اساس آنچه ما می‌خواهیم فکر یا رفتار کنند. در طول تاریخ همواره در مورد جایگاه زن به عنوان انسان و نقش او در جامعه، چالش‌های زیادی پیش روی جوامع بشری بوده است. از طرفی در مورد عظمت شخصیت حضرت زینب سلام الله علیها بسیار بحث شده و عمدتاً این مباحث ناظر به صبر حضرت بوده است. اما کمتر در مورد نوع مدیریت حضرت در عاشورا و پس از آن بحث شده است. حضرت در وقایع عاشورا حتی قبل از آن در تصمیم به همراهی با برادر، به گونه‌ای خود و خانواده و اطرافیانش را مدیریت می‌کند تا هدف برادر که همان نهی از منکر و امر به معروف می‌باشد، به سرانجام برسد. اینکه چگونه می‌تواند به عنوان یک زن الگویی در مدیریت برای خانم‌ها باشد، از مباحثی است که کمتر به آن پرداخته شده است. در واقع یکی از عرصه‌هایی که دشمن اشکالات زیادی را به اسلام وارد می‌کند، مسئله‌ی مربوط به زنان و حضور آنان در اجتماع است. که در قرن اخیر با پیدایش فمینیسم پر رنگ تر شده است. از این رو مقاله‌ی حاضر در صدد است با هدف تبیین جایگاه زن در مدیریت اجتماعی با توجه به سیره‌ی یکی از زنان برجسته‌ی اسلام، حضرت زینب (س)، اهمیت حضور زن در جامعه را از منظر اسلام به تصویر بکشد، و ضمن بیان هدف اصلی حضور زنان در واقعه‌ی عاشورا آن را به مسائل کنونی جامعه پیوند زده و از نکات مدیریتی آن برای مدیران فعلی جامعه بهره بگیرد. تا زنان بیشتر از پیش اهمیت حضور خود در جامعه را درک کرده و در مسیر پیشبرد اهداف خود با اقتدا به زنان بزرگی چون حضرت زینب (س) گام بردارند.

محمود صوری در کتاب "اینگونه است زینب"؛ در تلخیص کتاب خصائص الزینبیه سید نورالدین جزایری، سال ۱۴۰۰، به بیان خصایص حضرت زینب پرداخته و اشاراتی در مورد ویژگی‌های مدیریتی ایشان از جمله امینه الله بودن دارد. ولی الله نقی‌پور و محمد جواد یآوری سرتختی در مقاله‌ی "نقش حضرت زینب سلام الله علیها در مدیریت بحران سیاسی مذهبی دوران اسارت" در مجله‌ی زن و فرهنگ، شماره‌ی ۳۱، در سال ۱۳۹۶، با تبیین نقش حضرت زینب در نهضت عاشورا و مدیریت بحران‌های آن در صدد است تا الگوی موفقیت یک زن مسلمان در عرصه‌های سیاسی اجتماعی را ارائه دهد. و منصور بخشی، مجید صادقی حسن آبادی، سید مهدی امامی جمعه در مقاله "جایگاه زن در نظام اجتماعی زنان خانواده از نگاه فارابی ابن سینا و خواجه نصیر" در مجله حکمت سینوس (مشکوة النور)، شماره‌ی ۵۹، در سال ۱۳۹۷، به بررسی و مقایسه دیدگاه‌های این سه دانشمند در مورد زن و جایگاه آن در اجتماع و خانواده می‌پردازد. حسین سوزنچی در مقاله‌ی "حضرت زینب و چگونگی نقش آفرینی زن مسلمان" در فصلنامه مطالعات اسلامی زنان و خانواده، شماره‌ی ۵، در سال ۱۳۹۵، به بررسی دیدگاه شهید مطهری در مورد انجام وظایف اجتماعی زنان در مداری متناسب با زنانگی خویش، پرداخته و نمونه‌هایی از نقش آفرینی اجتماعی در مدار متفاوت را با گزارشات تاریخی از حضرت زینب مطرح می‌کند. اما پژوهش حاضر در نظر دارد علاوه بر ارائه‌ی گزارشات معتبر تاریخی مبنی بر حضور حضرت زینب (س) در عرصه‌های اجتماعی، نوع مدیریت ایشان را براساس اصول پنج گانه‌ی مدیریتی تبیین کند. و در واقع این اصول را بر سیره‌ی حضرت زینب تطبیق داده و الگویی مورد قبول اسلام برای حضور عقیفانه‌ی زن در عرصه‌های مدیریت اجتماعی ارائه دهد. این مقاله با بررسی جایگاه اجتماعی زن در آموزه‌های اسلامی به این پرسش که حضرت زینب در مدیریت اجتماعی در آموزه‌های اسلامی چه جایگاهی دارد، پاسخ داده و برای پاسخ به این

پرسش، نحوه مدیریت حضرت زینب در قبل و بعد عاشورا را با توجه به اصول پنجگانه مدیریت عمومی یعنی برنامه ریزی، سازماندهی، کارگزینی، هدایت، کنترل و رهبری، به تحریر در آورده است.

۲. جایگاه زن در مدیریت اجتماعی

مدیریت اجتماعی، علم و هنر هماهنگی اعضای گروه برای رسیدن به مقصود مورد نظر است. بخشی از دانش مدیریت را می توان از طریق آموزش فراگرفت و بخش دیگر را ضمن کار باید آموخت. در واقع بخشی را که با آموزش فراگرفته می شود، علم مدیریت و بخشی را که موجب به کار بستن اندوخته ها در شرایط گوناگون می شود، هنر مدیریت می نامند.^۱ تا پیش از اسلام زنان نه تنها جایگاهی در این عرصه نداشتند، بلکه حتی در اجتماع کوچک خانواده از آنها به عنوان ابزاری برای رفع احتیاجات مرد استفاده می شد. حتی در برخی موارد بعد از مرگ شوهر زن هم مانند سایر کالاها به ارث برده می شد. اسلام به زن ارزش و جایگاه انسانی داد، به گونه ای که در برخی از برهه های تاریخی به دلیل عدم توانایی مردان به جهت شرایط خاص اجتماع، این زنان بودند که مسئولیت هدایت جامعه را به عهده گرفتند. در زمان پیامبر کمک های مالی و جانی حضرت خدیجه (س) سبب گسترش اسلام شد، بعد از شهادت پیامبر در شرایطی که مردم ولی خدا را تنها گذاشتند، حضرت زهرا به تنهایی لشکری برای امیرالمومنین شد که با حضور فعال در جامعه چراغی برای هدایت بشریت شدند. در حرکت اصلاح طلبانه ی امام حسین نیز وقتی محمد حنفیه از ایشان می خواهد که زنان و خانواده را با خود همراه نکند، مام در پاسخ می فرماید: "إن الله شاء أن يراهن السبايا"^۲. خداوند اراده کرده که زنان به دلیل شرایط خاص اجتماع وارد عرصه شده و هدف امام را به سرانجام برسانند. تا تحریفی که توسط دشمن در دین و چهره ی ائمه صورت گرفته بود، زوده شود. از این رو حضرت زینب (س) با درک و علم به این هدف، برادر را همراهی کرده و در تمام مسیر زنان و کودکان را مدیریت می کند. گویی هدف را از پیش برای آنان تشریح کرده و هر کدام را در جای خود گمارده بود. به گونه ای که کودکان گرچه در سن، کوچک اما در باطن، بزرگ، برای سربازی ولی عصر خود مهیا شده بودند. اکنون با بررسی گزارشات تاریخی بخش هایی از این مدیریت را با اصول پنج گانه ی مدیریتی که عبارتند از: برنامه ریزی، سازماندهی، کارگزینی، هدایت و رهبری، کنترل تطبیق داده تا الگویی اسلامی به زنان جوامع معرفی شود.

۱، ۲. برنامه ریزی:

اولین اصول از مدیریت که به بررسی آن می پردازیم، برنامه ریزی است. برنامه ریزی بدین معنی است که مدیر از قبل درباره ی هدف ها و اقدامات مورد نظر می اندیشد و کارها یا اقدامات وی بر اساس یک روش، برنامه یا منطق و نه بر اساس نوعی هوس، قرار دارد.^۳ در واقع برای دست یافتن به هدف مورد نظر، باید قبل از تلاش فیزیکی یا اقدام به انجام کار، تلاش ذهنی یا برنامه ریزی کافی صورت بگیرد.^۴ با برنامه ریزی می توان بین نقطه ای که شخص وجود دارد و محل یا نقطه ای را که می خواهد

^۱ رضاییان، علی، ۱۳۸۰، اصول مدیریت، تهران، سمت، ص ۷

^۲ حاتم طبری، کاظم، ۱۳۸۶، زینب کبری (س) از ولادت تا شهادت، ترجمه ی زینب من المهدالی اللحد، پیام مقدس، ص ۱۰۵

^۳ جیمز ای. اف. استونر، آر. ادوارد فری من، دانیل آرگیلبرت، ۱۳۷۹، مدیریت، تهران، ترجمه علی پارساییان، سید محمد اعرابی، ج ۱، ص ۱۲

^۴ رضاییان، علی، ۱۳۸۰، اصول مدیریت، تهران، سمت، ص ۸۵

بدانجا برسد، یک پل زد.^۱ بر اساس قرآن کریم یک مدیر و رهبر باید از ابتدا کارهای سنگین را پیش بینی و برای آن برنامه ریزی کند.^۲ (سنلقی علیک قولاً ثقیلاً)^۳. امیر المومنین (ع) می فرمایند: "لا عقل کالتدبیر"^۴. هیچ عقلی مثل تدبیر (برنامه ریزی) نیست. عقل در واقع همان قوه ی ادراک است که انسان به وسیله ی آن کارهای دنیا و آخرت خویش را نظام می بخشد. و به یقین نتیجه ی هرکاری در پایان آن روشن می شود. در واقع کسانی که عاقبت کارها را در نظر می گیرند و برای رسیدن به آن برنامه ریزی می کنند، از همه عاقل ترند. حضرت زینب (س) که در شخصیت مظهر صبر و از حیث خانوادگی بسیار شریف و عفیف است، عقیده ی بنی هاشم می باشند. "ة" در عقیده مانند "ة" در علامه نشانه ی تانیث نیست، بلکه نشانه ی مبالغه و کثرت این صفت در وجود شخص است به گونه ای که همه ی وجودش عقل شده است. بنابراین عقیده به کسی گفته می شود که همه ی وجودش عین عقل است. ایشان از همان ابتدا برای هدفی که برادر داشت برنامه ریزی کرده بودند. بلکه از سال ها قبل که موقع ازدواج با عبدالله بن جعفر، شرط ازدواجش را همراهی با برادرش در تمام شرایط تعیین می کند. هدف ایشان انجام رسالتی بود که به عهده ایشان گذاشته شده بود و آن رسالت حمل امانت الهی و ادامه هدف امام حسین علیه السلام یعنی اصلاح امور جامعه و نهی از منکر بود. (و انما خرجت اطلب الصلاح فی امتی جدی محمد، ارید امر بالمعروف و انهی عن المنکر)^۵. اگر امام در مدینه می ماند و مبارزه می کرد به دلیل عدم وجود رسانه تبلیغاتی در آن زمان پیام قیام او در مدینه دفن می شد و به سایر سرزمین ها به ویژه شام که مورد غلبه انحصاری بنی امیه بود نمی رسید. از این رو ایشان برای حج از مدینه خارج شد تا اگر بنا باشد قیام مسلحانه ای صورت گیرد در زمان و مکانی باشد که هم باعث بیداری امت اسلامی شود و هم زنان کودکان رسانه پیام او به عالم باشند. از این رو حضرت زینب از قبل برای این هدف آماده شده و برنامه ریزی کرده بود تا در اوج شجاعت و عزت هدف خود را به سرانجام برساند و نیز طبق وصیتی که برادر به خواهران و دختران خود دارد حضرت سجاد را به عنوان امام مفترض الطاعة^۶، به آنها اعلام می کند. بنابراین حفظ جان آن حضرت بر همه آن زنان واجب است. بنابراین می توان گفت وظایف حضرت زینب در سه بخش قرار می گیرد ایشان هم مسئول حفظ جان امام زمان خویش هستند و هم باید مراقب و نگهبان زنان و کودکان باشند و نیز هدف برادر را به سرانجام برسانند و پیامش را به امت اسلامی ابلاغ کنند. نوع برنامه ریزی حضرت زینب به گونه ای بود که بین این سه مورد باید ابتدا جان امام زین العابدین را حفظ می کرد تا شیعه بی رهبر نماند، سپس از کودکان و زنان محافظت می کرد تا او را همراهی کنند و در حین سفر پیامش را هم به جامعه منتقل کند. ز این رو در شب عاشورا حضرت زینب به خیمه برادر می رود و عرضه می دارد "برادر آیا از خلوص نیت و وفاداری یاران خود اطمینان حاصل کرده ای چرا که می ترسم که در معرکه نبرد و چکاک شمشیرها و نیزه ها تو را واگذارند."^۷. در واقع این سخن نشان از نگرانی و تدبیر آن حضرت برای یادآوری اهمیت هدف به برادر و یارانش دارد. در حمله به خیمه ها وقتی لشکر دشمن قصد جان امام سجاد علیه السلام را می کند حضرت زینب (س) خود را بر روی برادرزاده می اندازد و می فرماید: "بخدا نمی کشید او را تا اینکه (من) کشته شوم." (والله لا یقتل حتی اقتل)^۸ و نیز وقتی عصر عاشورا خیمه های آل الله را آتش می زنند و حضرت زینب با کسب تکلیف از امام سجاد (ع) به کودکان

^۱ هاینس وی ریچ، هرولد کونتز، ۱۳۸۸، اصول مدیریت چشم انداز جهانی، ترجمه علی پارساییان، تهران، ترمه، ص ۱۳۴

^۲ قرآنی، محسن، ۱۳۸۸، تفسیر نور، تهران، درسهایی از قرآن

^۳ مزمل ۵

^۴ سید رضی، ۱۳۹۷، نهج البلاغه، ترجمه کاظم ارفع، تهران، پیام عدالت، حکمت ۱۰۹

^۵ ابن شهر آشوب سروی مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابیطالب، ۱۳۸۵، بی جا، ذوی القربی، ج ۴، ص ۹۷

^۶ حاتم طبری، کاظم، ۱۳۸۶، زینب کبری (س) از ولادت تا شهادت، ترجمه ی زینب من المهدالی اللحد، پیام مقدس، ص ۱۵۶

^۷ قزوینی، محمد کاظم، ۱۴۲۰ ه ق، زینب الکبری علیها السلام من المهد الی اللحد، محقق: سید مصطفی قزوینی، دار الغدیر، ص ۱۷۷

^۸ عباس قمی، ۱۳۷۹، نفس المهموم، بی جا، المکتب الحیدریه، ص ۳۴۵ | شعرانی، ابوالحسن، ۱۳۹۱، آنچه در کربلا گذشت (ترجمه نفس المهموم)، تهران، آدینه سبز، ص ۳۶۸

و زنان دستور فرار می‌دهد، (علیکن بالفرار)^۱. خودشان بر در خیمه می‌ایستند، خیمه‌ای که اطراف آن آتش گرفته و شعله از آن زبانه می‌کشد. این زن گاه به چپ و راست و گاه به آسمان و زمین نگاه می‌کرد دست بر پشت دست می‌زد و گاه نیز به داخل خیمه می‌رفت و بیرون می‌آمد. راوی می‌گوید به سرعت به نزد او رفتم و گفتم ای زن چرا در کنار این خیمه آتش گرفته ایستاده‌ای و آتش اطراف تو زبانه می‌کشد، در حالی که همه این زنان فرار کرده پراکنده شده‌اند. چرا تو به آنها ملحق نمی‌شوی و اینجا چه کار داری؟ این زن گریست و گفت: "ای شیخ ما در این خیمه بیماری داریم که توان نشستن یا برخاستن ندارد. من چگونه او را در میان شعله‌های آتش تنها بگذارم" (یا شیخ ان لنا علیلا فی الخیمه وهو لا یتمکن من الجلوس والنهوض فکیف افارقه)^۲. حمید بن مسلم روایت می‌کند زینب را در هنگام آتش گرفتن خیمه‌ها دیدم که در میان آتش داخل شد و در حالی که شخصی را از میان شعله‌های آتش با خود می‌کشید بیرون آمد من گمان کردم جنازه میتی را بیرون می‌آورد نزدیک رفتم تا بهتر ببینم ناگهان دیدم که این شخص امام زین العابدین علی بن الحسین است.^۳ بعد از حفظ جان امام نوبت به وصیت بعدی امام حسین می‌رسد و آن محافظت از زنان و کودکان است. و خدا می‌داند اجرای این سفارش بعد از هجوم به خیمه‌ها و آتش زدن و پراکنده شدن زنان و کودکان در بیابان تا چه اندازه سخت و دشوار است. پس از هجوم و آتش سوزی حضرت زینب به دنبال زنان و کودکان می‌گشت و هرکدام از آنها را به نام صدا می‌زد آنها که پیدا می‌شدند آمار می‌گرفت و باز به دنبال آنهایی که در میان زنان و کودکان نمی‌یافتشان می‌گشت.^۴ در بعضی از کتاب‌ها آمده حضرت زینب کبری چون شروع به جمع کردن زنان و بچه‌ها نمود دو کودک را در میان آنها نیافت، لذا به دنبال آنها رفت و شروع به جستجو در بیابان نمود و آنها را در حالی که دست در گردن هم نهاده و به خواب رفته بودند یافت. اما وقتی آنان را حرکت داد تا بیدار شوند، دید که هر دو از شدت ترس و تشنگی جان باخته‌اند. خدای داند چقدر برای رهبر یک گروه دردآور است که اعضای گروهش را اینگونه ببیند. اگر صبر پیامبر گونه‌ی حضرت زینب نبود، پیام کربلا هم به تاریخ ابلاغ نمی‌شد.

یا بعد از کشته شدن امام حسین حضرت زینب کبری و احسیناگویان بر فراز تل زینبیه رفت و پس از دیدن تهاجم ناجوانمردانه امویان به اباعبدالله فرمود: "اما فیکم مسلم" آیایک مسلمان در میان شما نیست. و از عمر سعد ملعون پرسید: "ایقتل ابو عبدالله وانت تنظر الیه" آیا اباعبدالله کشته می‌شود و تو به اومی‌نگری. در برخی مقاتل آمده است که سرشک عمر بر محاسنش جاری شد و رویش را از زینب برگرداند.^۵ در واقع ایشان با اینگونه رفتار و پرسش‌ها از دشمن بر ظلمی که در حق ودیعه‌های پیامبر کرده بودند، اعتراف گرفت. بنابراین برنامه‌ریزی برای انجام اقدامات مورد نظر، در مدیریت برای دستیابی به اهداف مورد نظر اصل مهم و اساسی می‌باشد که بدون آن استفاده از فرصت هابرای رسیدن به هدف ممکن نمی‌باشد.

۲,۲. سازماندهی

^۱. حاتم طبری، کاظم، ۱۳۸۶، زینب کبری (س) از ولادت تا شهادت، ترجمه‌ی زینب من المهدالی اللحد، پیام مقدس، ص ۱۷۶.
^۲. محمدی اشتهاردی، محمد، ۱۳۸۵، سوگنامه آل محمد (ص)، قم، ناصر، ص ۳۸۱ | حایری، محمد مهدی، ۱۳۸۹، معالی السبطین، ترجمه رضا کوشادی، قم، تهذیب، ج ۲، ص ۸۸.
^۳. قزوینی، محمد کاظم، ۱۴۲۰ ه ق، زینب الکبری علیها السلام من المهد الی اللحد، محقق: سید مصطفی قزوینی، دار الغدیر، ص ۲۴۸.
^۴. حاتم طبری، کاظم، ۱۳۸۶، زینب کبری (س) از ولادت تا شهادت، ترجمه‌ی زینب من المهدالی اللحد، پیام مقدس، ص ۱۷۸.
^۵. محمد محمدی اشتهاردی، ۱۳۸۵، سوگنامه آل محمد (ص)، قم، ناصر، صص ۳۵۷-۳۵۸.

تراز خودفروشی می کنند کارچندان شایسته ای نمی کند، و از غیرت عربی به دور است. حفظ روحیه اسیران بزرگترین حربه‌ای بود که یزیدیان زمان رارسواکرد و پورده از جنایات آنان برداشت و این حفظ روحیه کاریک رهبری چون حضرت زینب (س) می‌باشد که با عظمت فاطمی و صلابت حیدری ظاهر شد.

۵/۲. کنترل

مدیریت خوب مستلزم کنترل موثر است.^۱ کنترل یعنی رسیدگی به اینکه آیا کلیه امور طبق مقررات و دستورات صورت می‌گیرد یا نه.^۲ بخش اصلی فرایند کنترل این است که در هر کجا لازم باشد اقدامات اصلاحی به عمل آید.^۳ در واقع کنترل فرایندی است که مدیر از طریق آن تطابق عملیات انجام شده را با فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده می‌سنجد، از این رو فرایند کنترل در برنامه‌ریزی فعالیت‌های یک سازمان جهت نیل به اهداف اساسی به کار می‌رود و به این ترتیب میزان پیشرفت در جهت اهداف و توان مدیریت در تشخیص طرح و اصلاح برنامه را قبل از آنکه دیر شود نشان می‌دهد. ^۴ یکی از وظایف مدیر کنترل اعضای گروه برای پیشرفت در اهداف است. امام سجاد فرمود: هنگامی که مارادر خرابه شام قرار دادند، در آنجا انواع رنج‌ها را بر مار وارد داشتند. روزی دیدم عمه‌ام، حضرت زینب، دیگری بر روی آتش نهاده است. گفتم: عمه جان این دیگ چیست؟ فرمود: کودکان گرسنه‌اند. خواستم به آنها و انمودنمایم که برایشان غذای پزم و بدین وسیله آنان را خاموش سازم. ^۵ حضرت زینب از ابتدا برنامه‌ریزی کرده بودند تا ضمن حفظ جان زین العابدین و محافظت از کودکان و بانوان، برنامه‌ی از پیش تعیین شده‌ی برادر را به سرانجام رسانده و پرده از چهره بنی امیه بردارد. حال که در معرکه با ابن زیاد و یزید پیروز و سربلند به مدینه بازمی‌گردد، وقتی مقایسه‌ای بین برنامه‌ریزی اولیه و رسیدن به مقصود می‌کند، می‌بیند به هدف نائل شده است. موج بیداری را در بین مردم شام و عراق به راه انداخته است و با گروه زنانه خویش به همراه علی بن الحسین به مدینه بازمی‌گردد. تنها ناراحتی که برای اولیا مخدره باقی مانده است، از دست دادن دختر سه ساله امام حسین (ع) است که در طول مسیر با گریه کردن شبانه روزی همواره در انجام رسالت به عمه کمک می‌کرد. این دختر سه ساله حتی با مرگ خود اوج خیانت بنی امیه به اسلام را به عالم نشان داد. این دخترک ۳ یا ۴ ساله شبی از خواب بیدار شد و گفت: پدر من حسین کجاست؟ این ساعت او را به خواب دیدم. سخت پریشان بود. زنان و کودکان نتوانستند او را آرام کنند و جمله در گریه افتادند و فغان از ایشان برخاست. یزید خفته بود. از خواب بیدار شد و از ماجرا سوال کرد. خبر بردند که ماجرا چنین است. آن لعین در حال گفت: بروند سر پدر را بیاورند و در کنار او نهند. پس آن سرمقدس را بیاورند و در کنار آن دختر ۴ ساله نهادند. پرسید این چیست؟ گفتند: سر پدرت است. آن دختر بترسید و فریاد برآورد و رنجور شد و در آن چند روز جان به حق تسلیم کرد. زنان شام از دحام کردند و در حالی که سیاه پوش شده بودند، برای بدرقه اهل بیت از خانه‌ها بیرون آمدند و صدای ناله و گریه آنها از هر سوشنیده می‌شد. و با کمال شرمندگی با اهل بیت وداع نمودند. تا کاروان اهل بیت پیدا بود، مردم شام گریه می‌کردند. زینب کبری از این فرصت هم استفاده بسیاری کرد. از جمله اینکه هنگام وداع ناگاه سراز هودج بیرون آورد و خطاب به مردم شام فرمود: "ای اهل شام از مادر این خرابه امانتی مانده است. جان شما و جان این امانت، هرگاه کنار قبرش بروید آبی بر سر مزارش بپاشید و چراغی در کنار قبرش روشن کنید." ^۶ اکنون دیگر نه تنها یزید و بنی امیه جایگاهی در بین مسلمانان ندارند بلکه نهضتی به نام انقلاب اسلامی شکل گرفته و ریشه دوانده. انقلابی که پایه‌های آن

۱. علاقه بند، علی، ۱۳۹۱، مدیریت عمومی، تهران، نشر روان، ص ۱۵۱

۲. همان، ص ۱۷

۳. جیمز ای. اف. استونر، آر. ادوارد فری من، دانیل آرگیلبرت، ۱۳۷۹، مدیریت، تهران، ترجمه علی یارسایان، سید محمد اعرابی،

ج ۱، ص ۱۵

۴. رضاییان، علی، ۱۳۸۰، اصول مدیریت، تهران، سمت، ص ۲۳۸

۵. ربانی خلخالی، علی، ۱۳۷۸، ستاره درخشان شام، قم، مکتب الحسین، ص ۲۱۹

۶. ربانی خلخالی، علی، ۱۳۷۸، ستاره درخشان شام، قم، مکتب الحسین، ص ۲۰۷

۷. همان، ص ۲۲۱

را امام حسن پایه ریزی کرده بود زینب کبری با خطبه‌ها، روشنگری‌ها و گریه‌ها و روضه‌ها آن را استوار کرده بود. به گونه‌ای که یزید را وادار کرد تا به او اجازه دهد در مرکز دشمنی بآل علی یعنی شام برای شهدای کربلا روضه و عزاداری و سخنرانی داشته باشد. بسیاری از حقایق از طریق همین روضه‌ها به مردم منتقل شد. کنترل شرایط و اعضای گروه از وظایف حایز اهمیت برای مدیر در رسیدن به مقصود می‌باشد.

۳. نتیجه گیری

حضور زن در جامعه و نقش آفرینی او از گذشته در جوامع گوناگون مورد بحث و بررسی قرار می‌گرفت و به عنوان یک چالش مطرح می‌شد. اینکه زنان می‌توانند مدیریت یک گروه را برای رسیدن به هدفی مشخص بر عهده بگیرند، مسئله‌ای است که در این مقاله به تبیین آن باتکیه بر سیره حضرت زینب (س) پرداخته شده است.

۱. یک مدیر باید پیش از اقدام برای هدف مورد نظر در مورد، روش و برنامه خود بیندیشد و تدبیر و برنامه‌ریزی لازم را انجام دهد. حضرت زینب نیز از قبل اهداف خود را دسته‌بندی و اولویت بندی کرده و ضمن حفظ جان حضرت زین العابدین و سایر کودکان و زنان در صدد تکمیل هدف برادر برآمده و اسلام را از یک تحریف بزرگ نجات می‌دهد.

۲. رهبر برای نیل راحت‌تر به هدف باید میان اعضای گروه و نیز اقدامات خود، هماهنگی لازم را ایجاد کند. حضرت زینب با سازماندهی زنان و کودکان و گفتار و رفتار خویش چنان قدرتی از خود به نمایش گذاشت که توانست در همان صحنه نبرد شکست دشمن را به تصویر بکشد.

۳. رهبری تعاملی که شیوه مرسوم رهبری زنان می‌باشد یا همان مدیریت تیمی مستلزم مشارکت اعضای گروه و به اصطلاح جایگزینی و تأمین منابع انسانی می‌باشد. که حضرت زینب این کار را به کمک خواهرگرامی اش ام کلثوم و برادرزاده‌هایش سکینه و رقیه، حضرت رباب و سایر کودکان و زنان به خوبی انجام می‌دهد. به گونه‌ای که هم جان ولی‌خدا را حفظ کرده و هم یاد و هدف امام حسین را زنده نگه می‌دارند.

۴. فرماندهی و جهت دهی افراد گروه برای تحصیل هدف مورد نظر از اصول اصلی مدیریت است. که در مدیریت حضرت زینب به وضوح مشاهده می‌شود. ایشان قدرت رهبری خویش را با کلام و کردار در تمام مواقع بروز می‌دهد، به گونه‌ای که مردم گمان می‌کردند کلام از دهان شیر عرب علی (ع) خارج می‌شود.

۵. مدیر باید همواره وضع فعلی را با آنچه قصد رسیدن به آن را داشته مقایسه کند تا متوجه شود که به مقصود رسیده است. حضرت زینب با کنترل برنامه‌ریزی انجام شده با هدف مورد نظر، می‌بیند که کاملاً هدف حاصل شده است. به گونه‌ای که موج بیداری به وسیله انقلابی که امام حسن ایجاد کرد و ایشان ادامه دادند، پدید آمده است و به زودی بساط بنی امیه برچیده خواهد شد.

بنابراین با توجه به سیره حضرت زینب سلام الله علیها می‌توان گفت زن مسلمان باید با آگاهی و درک از شرایط جامعه در مواضعی که نیاز به حضور او می‌باشد، حاضر شده و با مدیریت عواطف و احساسات زنانه برای پیشبرد اهداف الهی از ویژگی‌های زنانه خود بهره بگیرد.

منابع :

*قرآن الکریم

۱. ابن جوزی، یوسف بن قزواو علی، ۴۲۶ ه ق، تذکره الخواص من الامة بذکر خصائص الائمة، قم، المجمع العالمي لاهل البيت
۲. ابن شهر آشوب سروي مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابیطالب، ۱۳۸۵، بی جا، ذوی القربی
۳. اربلی، علی بن عیسی، ۹۳۸ هجری، کشف الغمه فی معرفت الائمة، بی جا، ترجمه علی بن حسین زواری، اسلامیہ
۴. جیمزای. اف. استونر، آر. ادوارد فری من، دانیل آرگیلبرت، ۱۳۷۹، مدیریت، تهران، ترجمه علی پارساییان، سید محمد اعرابی
۵. اسدی اکبر، رضایی مهدی، ۱۳۷۹، زیبا ترین شکیب، قم، مرکز تحقیقات اسلامی جانبازان
۶. آنتوان بار، ۱۳۹۳، زینب فریاد فرمند، ترجمه غلامحسین انصاری، تهران، بین الملل
۷. بحرانی اصفهانی، عبدالله، بی تا، مستدرک عوالم العلوم والمعارف، بی جا
۸. بهبهانی، محمد باقر ابن عبدالکریم، ۱۴۰۹ هجری قمری، دمعة الساکبه، بیروت، الا علمی للمطبوعات
۹. بهتاش، یدالله، ۱۳۷۸، روایت کربلا، تهران، نشر سبحان
۱۰. جوادی آملی، عبدالله، ۱۴۰۱ شمسی، کوثر کربلا، قم، اسرا
۱۱. حاتم طبری، کاظم، ۱۳۸۶، زینب کبری (س) از ولادت تا شهادت، ترجمه ی زینب من المهدالی اللحد، پیام مقدس
۱۲. حایری، محمد مهدی، ۱۳۸۹، معالی السبطین، ترجمه رضا کوشادی، قم، تهذیب
۱۳. ذهنی تهرانی، جواد، ۱۳۸۹، از مدینه تا مدینه، تهران، پیام حق
۱۴. ربانی خلخالی، علی، ۱۳۷۸، ستاره درخشان شام، قم، مکتب الحسین
۱۵. رضاییان، علی، ۱۳۸۰، اصول مدیریت، تهران، سمت

۱۶. سپهر، عباسقلیخان، بی تا، الطراز فی احوال سیدتنا الزینب،، تهران، کتابفروشی اسلامیة
۱۷. سید رضی، ۱۳۹۷، نهج البلاغه، ترجمه کاظم ارفع، تهران، پیام عدالت
۱۸. حسین سوزنچیان، ۱۳۹۵، حضرت زینب و چگونگی نقش آفرینی اجتماعی زن مسلمان، سایت souzanchi.ir
۱۹. سیدبن طاووس، ۱۳۷۷، اللهوف علی قتلی الطفوف، ترجمه عقیق بخشایشی، قم، نشر نوید اسلام
۲۰. سید بن طاووس، بی تا، اللهوف علی قتلی الطفوف، بی جا، العالم
۲۱. شعرانی، ابوالحسن، ۱۳۹۱، آنچه در کربلا گذشت، ترجمه نفس المهموم، تهران، آدینه سبز
۲۲. شیبانی جزری، ابوالحسن علی بن محمد بن محمد عبدالکریم معروف به ابن اثیر، ۱۳۸۵ق، الکامل فی التاریخ، بیروت، دار التراث\دار الصادر
۲۳. طبری، ابی جعفر محمد بن جریر، بی تا، تاریخ الامم والملوک، بیروت، دار التراث
۲۴. طبری، عمادالدین، بی تا، تعریب کاندل البهای، بیروت، المكتب الحیدریه
۲۵. علاقه بند، علی، ۱۳۹۱، مدیریت عمومی، تهران، نشر روان
۲۶. قرائتی، محسن، ۱۳۸۸، تفسیر نور، تهران، درسهای از قرآن
۲۷. قزوینی، محمد کاظم، ۱۴۲۰ ه ق، زینب الکبری علیها السلام من المهد الی اللحد، محقق: سید مصطفی قزوینی، دار الغدیر
۲۸. قمی، عباس، بی تا، والکني والألقاب، بی جا
۲۹. قمی، عباس، ۱۳۷۹، نفس المهموم، بیروت، مكتب الحیدریته
۳۰. کاشفی، حسین بن علی، عقیق بخشایشی، عبدالرحیم، بی تا، روضه الشهداء، بی جا، نوید اسلام.
۳۱. ابراهیم کفعمی عاملی، ۱۴۰۵ق، المصباح (جنة الامان الواقیه وجنة الايمان الباقیه)، قم، دارالرضی
۳۲. گروه حدیث پژوهشکده باقر العلوم، ۱۳۸۶، موسوعة شهادة المعصومین، قم، معروف
۳۳. مجلسی، محمدباقر، ۱۳۸۸، جلاء العیون (زندگانی ومصائب چهارده معصوم علیهم السلام)، مشهد، هاتف
۳۴. مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۳ ه ق، بحار الانوار، بی جا، موسسه الوفاء
۳۵. محمدی اشتهاردی، محمد، ۱۳۸۵، سوگنامه آل محمد (ص)، قم، ناصر
۳۶. مفید، مقتل مفید، ۱۳۹۵، مترجم سید علیرضا جعفری، قم، نبوغ
۳۷. مولوی نیا، محمد جواد، ۱۳۸۷، حادثه ی کربلا در مقتل مقرر، جلوه ی کمال

۳۸. مهدوی (میم مویذ)، محمد حسین، ۱۳۹۰، حسین علی درود خداوند بر او باد، تهران، چاپ و نشر بین الملل.

۳۹. نظری منفرد، علی، ۱۳۸۶، واقعه کربلا، جلوه کمال

۴۰. نقدی، جعفر، بی تا، زینب الکبری، بی جا، مکتب المفید

۴۱. هاینس وی ریچ، هرولد کونتز، ۱۳۸۸، اصول مدیریت چشم انداز جهانی، ترجمه علی پارساییان، تهران، ترمه